

Etický kodex psychologické profese

Preambule

Psychologická obec, vědoma si svých závazků vůči profesi psychologie a vůči veřejnosti, upravuje výkon psychologické profese v bádání, výuce a praxi¹ tímto Etickým kodexem.

Uznává, že výkon psychologické profese je ovlivňován sociokulturními a politickými souvislostmi. Klade proto velký důraz na poctivost a zodpovědnost členů a členek psychologické obce včetně studentů psychologie a jejich stálou citlivost vůči etickým tématům a dilematům.

V předkládaném Etickém kodexu vymezuje psychologovu² profesionalitu, jeho způsobilosti, profesionální vztah a proces spolupráce. Činí tak proto, aby psycholog eticky správně a při vědomí toho, jaké hodnotové hledisko zastává a volí, naplňoval určení psychologie, kterým je popisovat, objasňovat, předvídat a ovlivňovat lidské prožívání, myšlení a jednání.

Etický kodex přispívá k důvěryhodnosti profese pro veřejnost a k ochraně klientů i představitelů profese. Předkládaný etický kodex plní též účel profesního standardu, neboť v České republice společný profesní standard ve smyslu toho, co je v profesi žádoucí, prozatím chybí.³

¹ „Praxí“ je míněna osvěta, publikování, psychologická diagnostika, poradenství, terapie, komunitní působení atp. – tedy činnost psychologa zaměřená na ovlivňování myšlení, jednání, prožívání lidí nebo jejich situace.

² V etickém kodexu je užíván výraz „psycholog“ jako tvar zastupující se zdůrazněnou individuální zodpovědností psychology obecně.

³ O nastavení evropského profesního standardu v psychologii usiluje Evropská federace psychologických asociací (EFPA) ve Směrnících pro evropské psychology z července 2015 (EFPA Regulations on *EuroPsy* and Appendices), viz <http://www.europsy-efpa.eu/regulations>. Uvádí např. šest základních psychologových kompetencí (konkretizace cíle; posouzení; vývoj a ověřování postupů na základě psychologické teorie; intervence; hodnocení; komunikace) a též kompetence rámcové (od dovednosti stanovit strategii postupu přes celoživotní rozvoj, vztahy s kolegy a kompetence manažerské k řízení kvality a sebereflexi).

I. PSYCHOLOGOVA PROFESIONALITA	3
I.1 Hodnoty a zásady psychologické profese	3
I.2 Odbornost	4
I.3 Osobní a sociální zodpovědnost.....	4
I.4 Vztah s klienty, dalšími stranami, kolegy a ostatními zájmovými skupinami (veřejností).....	4
I. 5 Mlčenlivost / Důvěrnost.....	5
II. PSYCHOLOGOVY ZPŮSOBILOSTI	6
II.1 Způsobilost pro rozmanitost	6
II.2 Odborná způsobilost	6
II.3 Osobní způsobilost.....	7
II.4 Etická způsobilost	7
III. PROFESIONÁLNÍ VZTAH	8
III.1 Zájmové pole	8
III.2 Zodpovědnost za užití moci.....	9
III. 3 Pracovní spojení a jeho ochrana	10
IV. PRŮBĚH SPOLUPRÁCE	10
IV. 1 Kontraktování a informovaný souhlas	10
IV. 2 Formulace cílů spolupráce a odpovídající užití psychologických metod	11
IV.3 Seznamování s výsledky spolupráce a podávání písemných zpráv	12
IV. 4 Ochrana a uchování dokumentace.....	12
V. SANKCE	13
VI. Závaznost Etického kodexu psychologické profese.....	13

I. PSYCHOLOGOVA PROFESIONALITA

Psychologovu **profesionalitu** vymezují **hodnoty a odbornost profese, osobní a sociální zodpovědnost a vztah** s klienty, dalšími stranami, kolegy a ostatními zájmovými skupinami (veřejností). Z hodnot, zodpovědnosti a povahy vztahu se odvozuje též závazek mlčenlivosti (důvěrnosti).

I.1 Hodnoty a zásady psychologické profese⁴

Rámec psychologovy etiky tvoří evropské hodnoty **svobody a solidarity**⁵ a základní lidská práva a svobody, které jsou v podobě Listiny základních práv a svobod součástí ústavního pořádku České republiky. Znamená to uznávat, že lidé jsou svobodní a jsou si **rovní v důstojnosti i právech** bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. A nediskriminovat ani na základě genetických rysů, postižení, věku nebo sexuální orientace⁶ či genderové identity.

Kromě tohoto hodnotového rámce se psychologická etika tradičním zájmem psychologie o osobu přiklání k zásadám na ochranu osobnosti⁷. To znamená v první řadě chránit, podporovat a mít v úctě **život, zdraví, svobodu⁸, čest, důstojnost a soukromí** všech zúčastněných osob včetně psychologů samotných a jejich možnost o věcech, které se jich dotýkají, **spolu/rozhodovat⁹**. Znamená to též, že psycholog zodpovědně a čestně dostává závazkům, které z těchto hodnot a zásad vyplývají.

⁴ Etika vychází z hodnot, proto se hodnoty a zásady psychologické profese prolínají celým tímto etickým kodexem. Pro bližší seznámení s etickými způsobilostmi viz kapitoly I. 5, II. 4, III. 2 a IV.

⁵ Evropské hodnoty, na nichž je zbudována evropská identita, obsahují úctu k lidským bytostem, jejich svobodám, právům, a důstojnosti; zásady solidarity a zodpovědnosti; právní řád a rovnost před zákonem; kulturní rozmanitost; upevňování evropského sociálního modelu; rozvoj místní autonomie a občanské společnosti. (*EU Committee of the Regions, Conclusions of the Conference-debate of the Commission for Constitutional Affairs, European Governance and the Area of Freedom, Security and Justice, Münster, 2 May 2007.*) Viz též *Charter of Fundamental Rights of The European Union* z roku 2000.

⁶ *Charter of Fundamental Rights of The European Union* (2000, článek 21).

⁷ zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 3 odst. 2 písm. a)

⁸ Psychologové spolupracují též s osobami, jejichž trest spočívá v odnětí svobody. S vědomím tohoto rámce zastává psycholog hodnoty a zásady uvedené v tomto kodexu.

⁹ Lidé obecně (včetně nezletilých a omezených ve svéprávnosti) rozhodují o svých záležitostech a využívají k tomu do různé míry podpory dalších lidí. Kontinuum od „nejlepšího zájmu“ dítěte k důrazu na „práva, vůle a preference“ dospělých lidí včetně osob omezených ve svéprávnosti se v pomáhajících profesích projevuje mj. v souvislosti s platností Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. (Pro srovnání viz též Úmluvu o právech dítěte.)

Osobu pojímá psychologie jako **bytosť sociální**. Psychologická etika proto nahlíží psychosociální zdraví osoby z pohledu jejího **vztahu k sobě, druhým a světu** v souvislostech uvedených hodnot.

I.2 Odbornost¹⁰

Výkon psychologické profese se opírá o psychologovy kompetence, to znamená znalosti, dovednosti a etické postoje, které získává odpovídajícím vysokoškolským a postgraduálním vzděláním, odborným dohledem¹¹ a podporou reflexivity¹². Tyto způsobilosti rozvíjí celoživotně včetně praktických zkušeností s důrazem na kritickou reflexi poznatků a sebereflexi vlastních dovedností a postojů.

Psychologické kompetence si psycholog v průběhu profesní dráhy může rozšiřovat o další odbornosti a zastávat tak další role (výzkumnou, pedagogickou, terapeutickou, supervizní, manažerskou, soudně-znaleckou atp.). Nadále vyjadřuje a hájí též hodnoty a zásady psychologické profese uvedené v tomto kodexu.

I.3 Osobní a sociální zodpovědnost¹³

Psycholog se aktivně angažuje v ochraně a podpoře hodnot a zásad zastávaných tímto kodexem při výkonu profese i v občanském životě v kontextu lidských práv a psychosociálního zdraví. Je si vědom politických a mocenských souvislostí této angažovanosti.

I.4 Vztah s klienty, dalšími stranami, kolegy a ostatními zájmovými skupinami (veřejností)¹⁴

Odborná role psychologa je vyjádřena jeho profesionálním vztahem s klienty, dalšími stranami¹⁵, kolegy a veřejností, tedy takovým vztahem, do něhož se promítají hodnoty

¹⁰ Pro bližší popis odborných způsobilostí viz kapitoly II. 2, III. 2 a IV.

¹¹ Pojem „odborný dohled“ používá např. zákon o zdravotních službách č. 372/2011 Sb., systém EuroPsy v ČR užívá pojem „mentoring“. V podobném smyslu se používají výrazy „metodické vedení“, „interní supervize“ a další. Odborný dohled se předpokládá při zácviku absolventa studia psychologie. Výsledkem může být i nepřijetí absolventa mezi psychology. Tato zodpovědnost je v současnosti zdůrazňována pro oblast klinické psychologie a pro pojetí Evropského psychologa (EuroPsy). Lze předpokládat, že v budoucnu bude tato ochrana proti špatné praxi vyžadována i v dalších oblastech psychologické činnosti.

¹² Reflexivitu můžeme považovat za schopnost vnímat nejen (vlastní) přesvědčení, ale též způsob, jakým jsou vytvářena.

¹³ Pro bližší popis osobních a společenských způsobilostí viz kapitoly II. 1, II. 3 a z nich vyplývajících zodpovědností též kapitoly III. 2. a IV.

¹⁴ Pro bližší popis vztahových způsobilostí viz kapitoly III. a IV.

¹⁵ Označení „klient“ se vesměs používá v psychologickém pomáhání, a také tam je pouze jedním z možných (ve zdravotnictví jde o „pacienta“, v komunitní psychologii spíše o „protějšek“; v rodinné terapii je klientem spíše „rodina“). Při výuce psychologie se užívá „student“, v psychologickém výzkumu „respondent“ atp. Klientem též může být organizace, stát, firma. S vědomím této různosti užíváme v etickém kodexu označení „klient“ jako zástupné pro množinu situací přímé spolupráce psychologa s jeho protějškem. Spolupráce

a zásady uvedené v tomto kodexu a který tudíž vytváří dobrý základ pro **důvěru, spolupráci a vzájemné učení**¹⁶.

Zodpovědnost psychologa za tento vztah je o to silnější, oč větší je nerovnováha vědomostí a moci mezi ním a jeho klientem.¹⁷

Psychologové si uvědomují, že role klientů, dalších stran, kolegů a veřejnosti se mění v závislosti na situaci. Výše uvedené hodnoty a zásady zastávají vůči všem bez rozdílu.

Rozpoznávají **vícestranné smluvní pole**¹⁸ a zpřehledňují ho pomocí písemných dohod včetně informovaného souhlasu¹⁹, přičemž mají na paměti především **zájem**²⁰ **klienta**, či **vícero zájmů** (např. ve výzkumu), které srozumitelně pojmenovávají.

I.5 Mlčenlivost / Důvěrnost

Psycholog je povinen i po skončení spolupráce s klientem chránit jeho osobní a citlivé údaje a mlčet o skutečnostech, které se k těmto údajům vztahují a o nichž se při výkonu své profese dozvěděl, aby neohrozil **čest, důstojnost, soukromí** klienta a **vzájemnou důvěru**.

Výjimku představuje **průlom do povinné mlčenlivosti**, k němuž může dojít i bez souhlasu klienta, avšak pokud možno s jeho vědomím, v případech, kdy má psycholog jako každý jiný občan oznamovací povinnost a povinnost překazit trestný čin²¹, nebo když se právně chrání v soudním řízení.

psychologa s klientem může vznikat na základě požadavku třetí strany (např. soudu, policie atp.) a vstupovat do ní mohou další strany (např. rodiče klienta).

¹⁶ Příkladem může být citační, prezentační a publikační etika, tedy respekt k autorským právům.

¹⁷ Viz Lindsay, G., Koene, C., Oevreeide, H., Lang, F. (2010). *Etika pro evropské psychology*. Praha: Triton + Hogrefe–Testcentrum, s. 72.

¹⁸ Za vícestranné smluvní pole lze považovat situace, kdy psychologovu práci s jeho protějškem objednává (případně platí) třetí strana (např. když firma platí za psychologické vyšetření svých pracovníků nebo uchazečů o zaměstnání u ní) nebo kdy psycholog spolupracuje s jednotlivcem v kontextu rodiny (např. psychologické vyšetření dítěte při zohledňování rodičovských práv obou rodičů) či skupiny (např. skupinová psychoterapie), případně se o odborném tématu vyjadřuje ve veřejném kontextu.

¹⁹ Například již při vytváření informovaného souhlasu s klientem (či ve vícestranném smluvním poli např. s rodiči dítěte a dítětem) by měli mít psychologové na mysli případnou kolegiální spolupráci s dalšími odborníky v pomáhající síti či v multidisciplinárním týmu a usnadnění této spolupráce.

²⁰ **Zájem** obvykle znamená tendenci stanovovat si a naplňovat důležité cíle na základě vlastních potřeb a hodnot (volně podle Kříž, Z., 2002, ÚSS/2002–S–1–031, s. 38). Zájem tedy označuje usilování o nějaké **dobro**, které bývá vyjadřováno též vůlí a preferencemi osoby a jejími právy. Představa o dobru se může u psychologa a u klienta lišit, spolupráce se však nemůže odehrávat mimo hodnotový rámec zastávaný tímto kodexem. Příklad: Při dopravně-psychologickém vyšetření může být řídicovým zájmem získat řídičský průkaz, kdežto psycholog se na základě diagnostických zjištění domnívá, že to není vhodné. Oba se přitom pohybují v hodnotovém rámci, kde se život a zdraví považují za prioritní hodnoty.

²¹ Viz § 367 a 368 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

Další **sdílení informací** je upravováno informovaným souhlasem²² dojednávaným mezi psychologem a klientem.

II. PSYCHOLOGOVY ZPŮSOBILOSTI

Výkon psychologické profese se opírá o psychologovy kompetence (ve smyslu způsobilostí), to znamená **znalosti, dovednosti a etické postoje**, které získává odpovídajícím vysokoškolským a postgraduálním vzděláním a odborným dohledem a podporou reflexivity. Svoje způsobilosti rozvíjí celoživotně včetně praktických zkušeností s důrazem na kritickou reflexi poznatků a sebereflexi vlastních dovedností a postojů.

II.1 Způsobilost pro rozmanitost

- a) Psycholog uznává rovnost lidí v důstojnosti a právech a vědomě dbá o svoji otevřenost vůči odlišnosti.
- b) Uvědomuje si hodnotovou rozmanitost a aktivně nahlíží (reflektuje) vlastní hodnoty, preference, postoje, stereotypy a předsudky.
- c) Vlastní stanoviska nepovažuje za všeobecně sdílená a srozumitelně s nimi druhé seznamuje.
- d) Ve vícestranném smluvním poli si uvědomuje a aktivně nahlíží, zda někomu straní. Usiluje o nestrannost, případně (v situaci ohrožení zastávaných hodnot a zásad) o zřetelné a zdůvodněné vyjádření strannosti.
- e) V konfliktech se opírá o hodnoty a zásady zastávané tímto kodexem. Konflikty nahlíží mj. z hodnotové perspektivy a vnímá je jako příležitost k porozumění a osobnímu rozvoji zúčastněných stran.

II.2 Odborná způsobilost

- a) Psycholog má zodpovědnost vůči psychologické profesi obecně a vlastní odbornosti konkrétně.
- b) Vykonává jen ty činnosti, k nimž je oprávněn odpovídajícím vysokoškolským a postgraduálním vzděláním a praxí, odborným dohledem a podporou reflexivity.
- c) Nepoškozuje psychologickou profesi postupy či vyjádřeními v oblastech, kde nedosahuje náležité odborné úrovně.
- d) Neslevuje ze standardů profese ani tehdy, kdy ho k tomu někdo různými způsoby vybízí.
- e) Celoživotně se vzdělává a pěstuje dovednost kritické reflexe. Uvědomuje si, že žije v prostředí stálých změn a že poznatky a postupy v psychologii i příbuzných oborech se rychle vyvíjejí.
- f) Postupuje podle zásad praxe podložené důkazy a důkazů podložených praxí²³ a uvědomuje si přednosti i omezení těchto postupů. Pomáhá mu v tom metodologická gramotnost a kritické uvažování.

²² Blíže viz kapitolu IV.1.

²³ Praxe podložená důkazy v psychologii se vymezuje jako „integrace nejlepších výzkumných výsledků s klinickou odborností v kontextu pacientových charakteristik, jeho kultury a preferencí“ (American Psychological Association, 2005).

g) Nahlíží soudobý právní, etický a stavovský rámec²⁴ psychologické profese a upravuje podle něj svoje postupy.

h) Uvědomuje si svoje možnosti a omezení, aktivně vyhledává odezvy na svou činnost od klientů, kolegů, nadřízených či podřízených a podporu při profesních nejistotách např. prostřednictvím kolegiální konzultace v rámci profesní asociace či prostřednictvím metodického vedení.

II.3 Osobní způsobilost

a) Psycholog usiluje o rozvoj vlastní osobnosti a o prohloubení sebereflexe po celou dobu výkonu praxe.

b) Dbá o svou kondici. Dbá o svoji srozumitelnost. Uvědomuje si, že hlavním zdrojem psychologické praxe je on sám.

c) Důstojně a se ctí čelí i případné stížnosti. V případě svého pochybení chybu uzná a omluví se a – pokud je to možné – zajistí nápravu.

II.4 Etická způsobilost

a) Psycholog celoživotně pěstuje svoji citlivost vůči etickým otázkám, znalost etických přístupů a dovednost etického uvažování a rozhodování.

b) Aktivně dbá na dodržování etického kodexu a dalších etických vodítek (například etických standardů vytvářených profesními asociacemi).

c) Zastává a hájí hodnoty, zásady a postupy uvedené v etickém kodexu ve všech oblastech své činnosti.

Novější přístup důkazů založených na praxi integruje „jak individuální klinickou odbornost, tak garantovanou úroveň služby s nejlepšími dosažitelnými důkazy odvozenými z pečlivé výzkumné činnosti prováděné v běžném klinickém uspořádání“. (Barkham, M., Stiles, W. B., Lambert, M. J., Mellor-Clark, J. /2010/: Building a rigorous and relevant knowledge base for the psychological therapies. In: Barkham, M., Hardy, G. E., Mellor-Clark, J. (Eds.): *Developing and delivering practice-based evidence – a guide for the psychological therapies* (pp.21–61). Chichester: Wiley-Blackwell.) Tento přístup znamená spoléhat se více na postupy a výsledky, které představují „dobrou praxi“ a na organizační rámec pro výkon profese. Organizace (např. nemocnice) naplňují svoje poslání, hodnoty a vizi. V tomto rámci garantují úroveň poskytované služby, která se propojuje např. se standardy kvality.

Definice uvádějí „klinickou odbornost“, neboť je přebíráme z prostředí, kde se předpokládá, že psychoterapii se věnují psychologové v systému zdravotní péče.

Hnutí „praxe podložené důkazy a důkazů podložených praxí“ však dnes ovlivňuje všechny pomáhající profese včetně např. školství. Je dobré mít na paměti, že jde pouze o jednu z možností, jak usilovat o kvalitu péče a integritu profese. Nověji se prosazuje též přístup „důkazů skutečného světa“ (*real world evidence*), které jsou založeny na údajích ze zdrojů mimo tradiční klinické experimenty. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine (2017). *Real-world evidence generation and evaluation of therapeutics: Proceedings of a workshop*. Washington, DC: The National Academies Press.

²⁴ Právo a etika se vyvíjejí. Stavovské organizace (např. jednotlivé psychologické asociace) chrání profesi tím, že stanovují kvalifikační předpoklady pro výkon specializace, zaručují odpovídající postgraduální vzdělávání a metodická vodítka pro praxi, bdí nad kvalitou výkonu a podporují profesní identitu svých členů.

d) Uvědomuje si, že též při výzkumu, výuce, publikování, odborné komunikaci, kolegiální spolupráci, vedení lidí, předávání svých zkušeností ostatním, propagaci své práce a při veřejném vystupování se stává představitelem psychologie obecně. Drží se proto zastávaných hodnot, aby podpořil **důvěru, spolupráci a vzájemné učení**.

a) Nahlíží politické a jiné tlaky, v nichž se při výkonu své profese pohybuje, a usiluje o to jim se ctí čelit.

e) Pokud jiný psycholog či kolega porušuje etické zásady, psycholog ho na to upozorní, případně na takové porušování upozorní Etickou komisí.

f) Po celou dobu výkonu psychologické profese kultivuje hloubku své celkové etické reflexe, vlastní svědomí a slušnost. Využívá k tomu mj. různé formy podpory reflexivity včetně kolegiální pomoci při zacházení s etickými dilematy.

III. PROFESIONÁLNÍ VZTAH

Profesionální vztah s klienty, dalšími stranami, kolegy a veřejností je založen na hodnotách a zásadách uvedených v tomto kodexu. Psycholog usiluje o vyjednané **pracovní spojenectví** podporující **důvěru, spolupráci a vzájemné učení**. To mj. znamená, že rozeznává **zájmy** jednotlivých stran, které do vyjednávání o účelu spolupráce vstupují, a zodpovídá za způsob, jakým užívá svoji **moc** či vliv.

III.1 Zájmové pole

a) Psycholog si je vědom, v zájmu koho jedná, a tento zájem jasně pojmenovává. Chrání práva a oprávněné zájmy klienta.

b) Uvědomuje si, v jakém zájmovém poli se pohybuje, a rozpoznává, kdy je na místě dojednat vícestrannou písemnou smlouvu.²⁵

c) V situaci, kdy se ve vícestranném smluvním poli změni jeho pozice nebo angažovanost, jasně tuto skutečnost označí a domlouvá se na změně smlouvy, tedy i na případném ukončení spolupráce.²⁶

d) Nahlíží možný střet zájmů²⁷ a postupuje tak, aby zájmy zpřehlednil a eticky správně se v jejich střetu rozhodl.

²⁵ „Nejlepší zájem dítěte“ může být použit jako argument všemi stranami opatrovnického sporu pro ospravedlnění protichůdných řešení rodičů i výsledného rozhodnutí orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). Pro psychologa taková situace znamená vyjasnit si a dohodnout, co kdo přesně od jeho intervence očekává a jakou kdo přijímá zodpovědnost, a nepředpokládat, že všichni chtějí totéž.

²⁶ Jako příklad může sloužit situace, kdy psycholog přijme rodinu do rodinné terapie, manželé v průběhu času dospějí k rozvodu, a z psychologa se v tomto procesu stane spíše přívrženec či podporovatel jedné strany sporu. V této situaci má spolupráci s rodinou řádně ukončit a uzavřít nový kontrakt se členem rodiny, jemuž nadále poskytuje podporu a který se nově stává jeho klientem. Opačný postup (z přívržence jednotlivce se stát terapeutem rodiny) možný není.

²⁷ Příkladem může být psycholog, který klientovi poskytuje bilanční diagnostiku nebo pracovní poradenství hrazené úřadem práce nebo jiným veřejným zadavatelem, a téhož klienta si vezme do terapie ve své soukromé praxi dříve než po dvou letech.

III.2 Zodpovědnost za užití moci

- a) Psycholog aktivně nahlíží podoby své moci a vlivu ve vztahu s klienty, dalšími stranami, kolegy a veřejností.
- b) Užívá své moci a vlivu zodpovědně ve jménu hodnot a zásad zastávaných a hájených tímto kodexem a v rámci spolupráce se zúčastněnými stranami.²⁸
- c) Rozpoznává podobu vztahu s klientem včetně míry jeho asymetrie. Na základě toho s klientem vyjednává o přiměřeném rozložení zodpovědnosti, a to též v souvislosti s riziky, která v sobě psychologovo nebo klientovo jednání či jejich situace obsahuje.²⁹
- d) Chrání klientovu čest, důstojnost a soukromí v dlouhodobé perspektivě, tedy i v případech, kde klient sám to nepožaduje (zejména v médiích či ve zprostředkovaných formách psychologické pomoci – např. v internetovém poradenství), a domlouvá se s ním o tom.
- e) Zveřejňuje svoje názory (např. v médiích) s vědomím zodpovědnosti za psychologickou profesi. Bere přitom v úvahu současné metody a poznatky vědy, a to i tehdy, když se vůči některým z těchto metod či poznatků kriticky vymezuje. Jako odborník má širší rozhled a reaguje tudíž se znalostí kontextu, nikoli např. na základě otázek vytržených ze souvislostí.
- f) Nevyjadřuje se o osobě, kterou neměl možnost pozorovat, případně vyšetřit, i kdyby na něj byl v tomto směru činěn nátlak.
- g) Klienty chrání před nepřiléhavým nebo nesprávným³⁰ užitím psychologických metod a před důsledky takového užívání.
- h) Psychologické metody chrání před zneužitím, znehodnocením a dalšími riziky, která plynou např. z jejich nepřiléhavého nebo nesprávného užívání.
- i) Pokud uskutečňuje výzkum nebo činí odborné soudy o druhé osobě bez jejího souhlasu, postupuje s obzvláštní opatrností.
- j) Nevyužívá znalostí psychologie k tomu, aby chování druhé osoby – např. v situaci konfliktu či sporu – zesměšňoval, zahanboval, zlehčoval či jinak tuto osobu znevýhodňoval.³¹

²⁸ Má-li např. psycholog v péči dítě a na základě projevů jeho chování usoudí, že na osobě dítěte dochází k týrání, zneužívání, zanedbávání, využívá možné spolupráce s rodinou, OSPOD atd., a ve svých konstatováních zůstává výhradně u popisu projevů dítěte. Uvědomuje si, že zveřejněním nepodložených domněnek může ohrozit čest druhého podobně jako pomluvou.

²⁹ Např. výzkumník se zavazuje k tomu, že získaná data od zaměstnanců neposkytne zaměstnavateli identifikovatelným způsobem, ač zaměstnavatel může být zároveň objednavatelem výzkumu. Rizikem této situace např. je, že zaměstnanci (výzkumní respondenti) nemusí výzkumníkovi věřit, objednavatel nemusí být spokojen atd.

³⁰ Za nepřiléhavé se považuje např. užití diagnostické metody, která nemůže odpovědět na otázku, jež vedla k vyšetření. Za nesprávné užití diagnostické metody se považuje např. vyvozování diagnostických závěrů bez přihlédnutí ke kontextům (kulturním, vývojovým, genderovým a situačním), či bez přihlédnutí k dostatečné či nedostatečné validitě testových výsledků.

Nepřiléhavosti a nesprávnosti je třeba se vyvarovat též v postupech výzkumných, poradenských či terapeutických.

III.3 Pracovní spojení a jeho ochrana

- a) Psycholog chrání pracovní spojení a podporuje vzájemnou důvěru. Varuje se proto situací, které by mohly vzájemnou důvěru narušit a pracovní spojení poškodit, ať jde o narušení smluvní nebo citové podstaty pracovního spojení.
- b) Vyhýbá se např. vícečetným vztahům, a z nich zvláště těm, v jejichž rámci by mohl těžit ze závislosti druhého a vykořisťovat ho kvůli naplňování vlastních potřeb.³²
- c) Psycholog chrání též sám sebe před vykořisťujícími či jinak poškozujícími vztahy.
- d) Psychologickou činnost vykonává psycholog v prostředí, které výkonu činnosti odpovídá.³³

IV. PRŮBĚH SPOLUPRÁCE

Etický průběh spolupráce psychologa s klientem na poli bádání, výuky, posudkové či pomáhající praxe lze sledovat od vyjednávání a uzavření **dohody o spolupráci** včetně **formulace účelu a cílů spolupráce** a tomu odpovídající **užití psychologických metod** přes **seznamování s výsledky spolupráce** a **podávání zpráv** o nich ke způsobům **ochrany dokumentace**.

IV.1 Kontraktování a informovaný souhlas³⁴

- a) Psycholog **plně informuje** zúčastněné strany a uznává jejich svobodu rozhodovat o sobě podle vlastní vůle, preferencí a práv.
- b) **Odmítne** výzkum, výuku, vyšetření či intervenci, pokud by se dostával mimo rámec toho, čemu sám rozumí, co umí a za co je schopen nést zodpovědnost.
- c) **Vyjednává účel** vzájemné spolupráce v hodnotovém rámci zastávaném tímto kodexem. Má na mysli především **zájem klienta**. V situaci **vícestranné smlouvy** bere v úvahu další dojednané či předpokladatelné zájmy.³⁵

³¹ Za zneužití odborné moci je nutné považovat i výklad (interpretaci, explikaci) chování druhé osoby, je-li nesen psychologovou snahou tuto osobu znehodnotit či jinak poškodit.

³² Příkladem může být navazování sexuálních vztahů s klientem, přijímání protislužeb a darů, psychologické vyšetřování známých atp.

³³ Psycholog může vykonávat svou činnost na mnoha místech – ve vlastní ordinaci, v organizaci, pro kterou pracuje, v bytě klienta. Vždy by měl zvažovat, zda mu prostředí umožňuje postupovat s náležitou odbornou, osobní a etickou způsobilostí a zda je dostatečně vstřícné vůči klientovi a společnému úkolu. Vlivy prostředí nahlíží jako specifický druh komunikace. Příklady se mohou týkat důrazu na zdraví (psycholog dbá na to, aby nenutil klienta ani k pasivnímu kouření), na důstojnost (psycholog nenutí klienta se zouvat), na soukromí (psycholog nenechává klienta vyplňovat dotazníky v čekárně mezi ostatními klienty) atp.

³⁴ Kontraktování a informování může probíhat též ústně. Písemně uzavírá psycholog dohody ve vícestranném smluvním poli, tedy i tam, kde klient vyjadřuje souhlas s informováním dalších stran.

d) **Vyjednává pravidla** vzájemné spolupráce. Písemně je dokumentuje zvláště tehdy, jde-li o vícestranné smluvní pole. Příkladem smlouvy může být **informovaný souhlas**, který sestává z informačního listu a souhlasného prohlášení. Souhlasné prohlášení je bez informačního listu neplatné.³⁶

e) Začleňuje do dohody o spolupráci též **pravidla pro sdílení informací**³⁷, která se obvykle týkají podávání zpráv o výsledku spolupráce a poskytování informací osobám, 1) které klient sám určil, 2) důležitým pro návaznost péče či pro spolupráci při péči o klienta (např. v multidisciplinárním týmu), 3) důležitým pro profesní stabilitu a rozvoj psychologa (např. při supervizi, inspekci, stížnosti atp.).

IV.2 Formulace cílů spolupráce a odpovídající užití psychologických metod

a) Psycholog nese zodpovědnost za formulaci výzkumného či vzdělávacího záměru anebo za formulaci případu, tedy za vyjednání postupu³⁸ a cílů spolupráce s klientem s ohledem na její účel / výsledek.

b) Plně zodpovídá za používání ověřených³⁹ a kvalitních⁴⁰ psychologických (výzkumných, výukových, diagnostických, intervenčních) metod a za dodržování příslušných standardů a doporučených postupů při výzkumu, výuce, vyšetření i zvolené intervenci.

³⁵ Různé zájmy má psycholog na paměti i tehdy (a právě tehdy), nejsou-li ve smlouvě zastoupeny. Příkladem může být kontext opatrovníckého sporu: psycholog může spolupracovat jen s jedním rodičem, v tom případě ale neuvádí (např. do zprávy pro soud) jeho výroky o druhém rodiči, který se nemůže nijak vyjadřovat a chránit.

³⁶ Obsah informačního listu se může lišit podle souvislostí. Vždy však uvádí: účel spolupráce a její předpokládaný průběh; účast třetích a dalších stran; mlčenlivost/důvěrnost a její omezení; poplatky/odměny (způsob hrazení terapie, odměny za účast ve výzkumu); rizika a přínosy postupu; postupy při dokumentování a podávání zpráv/seznamování s výsledky; kontakt na osobu či organizaci, kde je možné získat další informace či si stěžovat. Podle charakteru vyjednávané spolupráce upravuje dohodu o návaznosti psychologické péče.

V informačním listě i souhlasném prohlášení je vždy zdůrazněna dobrovolnost spolupráce a možnost z ní kdykoli v jejím průběhu odstoupit.

³⁷ Sdílení informací s klientovým souhlasem mj. znamená, že sdílené informace se týkají pouze klienta, a nezahrnují osoby, které souhlas nedaly. Pokud je z nějakého důvodu nezbytné informovat též o nich, postupuje psycholog s obzvláštní opatrností.

³⁸ S obzvláštní pečlivostí je třeba vyjednat užití postupů nějakým způsobem nestandardních nebo neověřených. V takovém případě nabývá na důležitosti písemný informovaný souhlas, kde jsou v informačním listě vyjádřena možná rizika a přínosy postupu a je zvýrazněna kontrola aktuálnosti postupu a jeho přiměřenosti pro daný účel.

³⁹ U psychodiagnostických metod „ověřené“ znamená standardizované nebo založené na expertní psychologické zkušenosti (viz praxi podloženou důkazy a důkazy založené na praxi).

⁴⁰ Užívání nástrojů s ověřenou validitou, nebo nástrojů, u nichž lze validitu dovodit na základě srovnání se zahraničním použitím.

- c) Odborná zjištění interpretuje v rámci uceleně chápané teorie lidské psychiky⁴¹ se znalostí teoretických východisek a historického vývoje použitých diagnostických, výzkumných či intervenčních metod, s uvedením metodologických souvislostí a omezení a se zaměřením na účel výzkumu, výuky, šetření či intervence.⁴²
- d) Zná a nabízí alternativy pro interpretaci výzkumných a diagnostických výsledků a zvolených intervencí.

IV.3 Seznamování s výsledky spolupráce a podávání písemných zpráv

- a) Psycholog seznamuje klienta s výsledky své činnosti srozumitelně a upozorňuje též na jejich omezení. Svoje závěry dostatečně zdůvodňuje, respektuje validitu testů, odděluje domněnky a skutečnosti, úsudky a předpoklady. Povzbuzuje otázky a ověřuje, zda klient rozuměl. Respektuje případné klientovo přání nebýt o výsledcích psychologické činnosti informován.
- b) Písemné zprávy vydává s vědomím, že nemůže ovlivnit, k jakému účelu budou dále použity a do jakých se dostanou rukou. Vždy dodržuje dokumentační kulturu.⁴³
- c) Odmítne otázky třetí strany (např. OSPOD, soud), které přesahují rámec smlouvy s klientem nebo rámec vícestranného kontraktu, nebo jsou položeny tak, že jejich zodpovězením by psycholog zpochybnil vlastní náležitou etickou nebo odbornou úroveň, případně pověst oboru.⁴⁴

IV.4 Ochrana a uchovávání dokumentace

- a) Psycholog svou práci z řady důvodů⁴⁵ dokumentuje.
- b) Dokumentaci vede způsobem, který nepoškozuje čest, důstojnost a soukromí klienta ani dalších stran včetně kolegů.
- c) Vyjednává s klientem či vícestranně kontraktuje, jak, kde, kým a jak dlouho bude dokumentace uchovávána a respektuje v této souvislosti platné zákonné normy, které shromažďování a uchovávání údajů a skartování dokumentace upravují.

⁴¹ Psycholog je schopen odpovědět na otázku „Na základě jaké teorie se toto domníváte?“ V jeho odpovědi by se měla odrážet reflektovaná soudobá poznatková základna s ohledem mj. na psychologii osobnosti a na genderové, vývojové a kulturní souvislosti včetně psychologem zastávaného pojetí člověka.

⁴² Zvláště v oblasti diagnostiky se psycholog varuje používání metod, které nejsou získávány v rámci odpovídajícího psychologického pregraduálního i celoživotního vzdělávání nebo jejichž váhu a teoretické zdůvodnění není schopen v daném diagnostickém kontextu doložit.

⁴³ Písemné zprávy vždy obsahují: účel zprávy; popis, kdo, kdy ji podává, komu, proč; závěry a jejich zdůvodnění; datum, podpis.

⁴⁴ Příklady: Nelze se např. vyjadřovat o lidech a vztazích mezi nimi, pokud tyto lidi a vztahy psycholog neměl příležitost pozorovat, případně vyšetřit. Nelze opomíjet společenský vývoj k inkluzi a odpovídat na otázky soudu (např. v pozici soudního znalce v řízení o omezení svéprávnosti), pokud tento vývoj nezohledňují.

⁴⁵ Dokumentace umožňuje sledovat s klientem dosahování dohodnutých cílů, kontrolovat dohodnuté rozložení zodpovědnosti a moci, přezkoumávat diagnostické výsledky, sledovat výzkumná data, opakovat pokus atp.

d) Má na paměti klientova práva a hodnoty zastávané tímto etickým kodexem i v případě, že dokumentaci ve vícestranném smluvním poli uchovává někdo jiný.⁴⁶

V. SANKCE

Poruší-li psycholog svým chováním nebo postupem Etický kodex psychologické profese, navrhne Etická komise opatření podle závažnosti porušení Etického kodexu.

a) Pokud jde o méně závažné přestoupení, může Etická komise uznat, že samotné řízení ohledně porušení Etického kodexu splnilo svůj účel. Případně doporučí psychologovi, který svým chováním či postupem Etický kodex porušil, dodatečné specifické vzdělávání odpovídající povaze přestoupení, profesní roli⁴⁷ psychologa, jeho úkolu v dané roli a s ním související zodpovědnosti.

b) Při vážném porušení Etického kodexu navrhne Etická komise disciplinární opatření, jako je důtka; pozastavení členství ve stavovské organizaci (psychologické asociaci); zrušení členství ve stavovské organizaci (psychologické asociaci).

VI. Závaznost Etického kodexu psychologické profese

Předkládaný Etický kodex je v současné době závazný pro členy a členky Českomoravské psychologické společnosti. Ti jsou povinni se s kodexem seznámit a dodržovat jej. Závaznost Etického kodexu vzniká jeho přijetím a zveřejněním. Etický kodex psychologické profese byl přijat na jednání Rady ČMPS dne 16. 6. 2017 a datem zveřejnění nabývá platnosti.

28. června 2017

⁴⁶ Např. podílí-li se psycholog na výběru uchazečů o místo ve firmě a data jsou shromažďována a uchovávána u této firmy, má psycholog trvat na písemné vícestranné dohodě vyjadřující zodpovědnosti a práva všech stran. To znamená mj. jasně stanovit, jakou kontrolu bude mít psycholog nad užitím výsledků testů a jakou jeho klient (v tomto případě uchazeč o místo) nad údaji o své osobě a nad výsledky, kterého se ho týkají – například proto, aby bylo možné výsledky přezkoumat.

⁴⁷ Např. role výzkumníka, poradce, učitele, studenta, soudního znalce atp. Profesionálními rolím odpovídá vzdělávání, které obvykle pro danou oblast zajišťují jednotlivé psychologické asociace.